

# Ne tikai īpašnieku rūpes

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem Vidzemē 2015. gadā apmēram 41 procents un 2016. gadā 44 procenti iedzīvotāju dzīvo savrupmājās, viensētās.

## Valstij un pašvaldībām jābūt redzējumam

“Par viensētām katram ir savs priekšstats, bet lielākoties tas ir sentimentāls, dominē etniskās vērtības,” saka Vidzemes plānošanas reģiona telpiskās plānošanas eksperts **ANDŽEJS STEPANČUKS** un uzsver, ka parasti ar viensētu vērtību, to saglabāšanu un uzturēšanu saprot vēsturiskās viensētas vai mājas, kas atjaunotas, kā arī nesen būvētas, ja ievērotas vecās tradīcijas. “Divstāvu māju kuba formā ar žogu, bruģētu pagalmu laukos parasti nesauc par viensētu, bet privātmāju. Reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģijā viens no virzieniem - lauku telpa ar jauktu mozaikveida zemes lietojumu, tradicionālās apbūves saglabāšana, tai skaitā viensētu, to grupu, raksturīgo formu, siluetu un mērogu, estētisko vērtību un būvniecības tradīciju. Šajā dokumentā iekļauto izmanto pašvaldības. Piemēram, Cēsu novads attīstības plānošanas dokumentos ierakstījis viensētas kā vērtības, apbūves noteikumos pieminētas arī viensētas. Novada teritorijas plānojumā uzsvērts, ka lauku teritorijās ēkas vienā zemes vienībā izvietojamas pēc viensētu principa, ar kopēju pagalmu, ar

lauku ainavai raksturīgām jumtu formām, ar jumtu plaknēm tradicionālos slīpuma leņķos. “Tā ir norāde, ka jāciena vēsturiskais. Tās ir praktiskas lietas, kas noteiktas dokumentos,” bilst Andžejs Stepančuks un saka, ka arī drupas mēdz būt skaistas, bet tām var būt pavisam cits pielietojums.

Plānošanas dokumentos viensēta parādās sadaļā par pilsētas un lauku mijiedarbību. Tur uzsvērts, ka viensētas ir svarīgas lauku tūrisma - skaisti skati, kuros dominē mozaikveida ainava, kur viensētas ir skatu punkti.

“Tiek uzsvērts - veicināt Latvijai raksturīgā latviskā dzīvesveida ar vēsturisko apdzīvotuma struktūru, kultūrainavu un tradīcijām saglabāšanu. Virsmērķis ir, bet trūkst tālākas loģiskas darbības, ko tas ietver un kā rīkoties. Visus šos gadus mums pietrūcis viensētu attīstības koncepcijas, valsts vienota redzējuma, kādus gribam redzēt Latvijas laukus, ainavas un kā to panākt,” saka A. Stepančuks, uzsverot, ka būtiska ir konstruktīva palīdzība, praktisks padoms, ko darīt, ja gribi atjaunot senču mājas

vai esi iegādājies vecu lauku māju. Protams, katra pašvaldība var izrādīt iniciatīvu, domājot par savas teritorijas attīstību nākotnē un tai raksturīgā saglabāšanu.

“Steigā esam tikuši līdz vecās Eiropas līmenim, un mums šķiet, ka privātmāja vai viensēta taču ir privātpašums un citiem gar to nav daļas. Taču fasāde ir redzama visiem, māja ir redzama ainavā, un tā ir publiska. Šoseju malās ir brūkošas un sacūkotas mājas, tās redz katrs. Jāmaina domāšana, īpašniekiem jābūt atbildīgākiem, veicot uzlabojumus,” pārdomās dalās A. Stepančuks un uzskata, ka varbūt Latvijā vajag noteikt vietas, kur vēlamies saglabāt vēsturisko viensētu apbūvi. Protams, ne jau visā valstī. Kur, tas ir speciālistu un pašvaldību ziņā.

“Kāpēc pašvaldības mazāk blīvi apdzīvotās vietās, viensētās, kuras vēlas izkopt ainavas, nevarētu pieņemt noteikumus, kādas mājas drīkst būvēt, kā tām jāiekļaujas ainavā? Šajās vietās viensētu atjaunotajiem būtu jāievēro noteiktas prasības un viņiem būtu pieejams arī kāds valsts vai pašvaldības at-

balsts,” vērtē telpiskās plānošanas eksperts, atgādinot, ka tikai cerēt uz īpašnieku labo gribu nevar.

A. Stepančuks atgādina, ka pēdējie gadu desmiti pagājuši dinamiskā steigā, saraustīti, bieži vien pašvaldības priecājas, ka kāds vispār kaut ko būvē, īpaši jau pēckrīzes laikā. “Nebija noteikta regulējuma, īsti nevienu neinteresēja, kas un kā tiek būvēts, kā tas izskatīsies pēc desmit un vairāk gadiem, kad paaugstināsies labklājības līmenis. Parasti, tam augot, palielinās estētiskās vērtības un prasības, cilvēki kļūst kritiskāki pret agrākiem lēmumiem. Pirmskrīzes gados pietrūka zināšanu, pēckrīzes laikā nebija motivācijas un līdzekļu,” saka A. Stepančuks.

“Diemžēl, ja nekas netiks darīts, nepaies ilgs laiks, kad laukos mājas būs daudzstāvu kubi ar žogiem. Braucot cauri Polijai, labi redzama eiroremonta ietekme, kas gājusi pāri visai valstij. Un pretējs ir Bavārijas piemērs, kur ir konkrētas prasības, kas jāievēro, ja vēlies būvēt jaunu māju vai atjaunot vecu. Jārēķinās ar vienoto ansambli. To var uzskatīt par apgrūtinājumu, bet ilgtermiņā tas ir ieguvums. Ieguldījumi atmaksājas caur tūrisma, visas teritorijas attīstību,” pārdomās dalās A. Stepančuks.

Viņš arī atgādina, ka vidutājs starp pasūtītāju - mājas būvnieku vai atjaunotāju - un pašvaldības prasībām ir arhitekts. “Arhitekts izdabā klienta vēlmēm. Diemžēl ne vienmēr aizdomājas, kā izmantot dabas bagātību - ainavu -, arī senās tradīcijas, kā to, kas jau ir, papildināt, nevis sabojāt,” saka A. Stepančuks. □

APTAUJA

## Vai jūs gribētu dzīvot viensētā?

**IMANTS REINFELDS**, cēsnieks:

- Esmu pensijā, kādreiz esmu dzīvojis laukos, tagad tur būtu jauka dzīve.



**DACE INDRIKSONE**, cēsniere:

- Meklējām laukos māju, vērtējām, vai varam atļauties. Pagaidām ne. Laukos arī paši varētu at-rast nodarbošanos. Svarīgi, cik tālu līdz centram, jo bērniem jāiet skolā. Divas meitas un dēls ir, vēl vajag savu māju un iestādīt ozolu.



**LAURA LĒGERE**, cēsniere:

- Esam par to domājuši. Ikdienas problēmas at-tur, bērniem skolā jāiet. Man lauki ir bērnišas atmiņas. Varbūt tagad viss ir citādi, bet man gribas, lai ir tā, kā bija manā bērnišā.



**TOMS OKRAŠINSKIS**,

raiskumietis:

- Dzīvoju Auciemā. Man patīk, ka draugi apkār, ir klusums, vienīgi, ja plauj zāli, ir trokšnis. Nebūtu arī bēdīgs, ja māja būtu mežā.



## Mainās laiki, domāšana

**DACE GRADOVSKA** ir arhitekte, **Līgatnes novada domes Plānošanas, nekustamā īpašuma un būvniecības nodaļas vadītāja, GUNTIS GRADOVSKIS** - inženieris, ēku energoauditors, pasīvo māju konstruktors.

Viņiem pieder arhitektūras birojs “Gradovska darbnīca”, dibināts 1991. gadā kā ģimenes uzņēmums. Kopš 1995. gada biroja specializācija ir koka ēku arhitektūra. Pa šiem gadiem tas kļuvis par lielāko koka ēku projektēšanas biroju Latvijā.

“Ir mainījusies viensētas izmantošanas būtība, sadzīves un saimnieciskās dzīves modelis šodien ir cits. Ir dzimtas, kuras saglabā tradīcijas, jaunā paaudze turpina saimniekot laukos. Tās viensēta attīstās. Ja kāda paaudze aizgājusi prom un vieta tiek saglabāta, lai būtu nostalgiskai atpūtai, ainava pārveidojas, arī ēku izmantošana,” vērtē D. Gradovska. Viņa atzīst, ka diemžēl bieži vien tur, kur nodarbojas ar lauksaimniecisko ražošanu, ainava ir degradēta - pagalmi pilns ar vecu tehniku, jo ikdienā pietrūkst resursu, lai sakārtotu apkārtni.

Dace un Guntis atminas, ka savulaik Breša zemnieki savas saimniecības veidoja tādas kā ag-

rāk, būvēja visas saimniecības ēkas. Pamats bija vecās ēkas, dažviet arī tukšā vietā būvēja viensētu, kāda bija kādreiz.

“Atmodas gados daudzi gribēja guļbūves. Tas cēla kā apliecinājumu - man ir savs mežs, arī domāja, ka tā būs lētāk. Tobrīd tā bija mode. Sāka guļbūves ražot rūpnieciski, tās bija pieejamas. Varēja dabūt gan lētākas, gan dārgākas,” stāsta Dace un atzīst, ka ne katrs īsti izprot, kas ir guļbūve. “Tā ir dzīvs organisms, koks dzīvo, mainās, tas ir enerģētiski stiprs. Ne katrs spēj dzīvot guļbūvē, tam jābūt stipram cilvēkam. Tāpat ne katrs var pieņemt plaiss baļķos vai to, ka plaisā iemitinās zirnekliņš. Tā ir cilvēka dzīves filozofija, ja viņš šodien izvēlas guļbūvi,” atzīst arhitekte, bet Guntis atgādina, ka jau divus gadus guļbūves kā privātmājas būvēt nedrīkst, to nosaka energoefektivitātes normas.

“Praktiski nevar būt guļbūve, kas nav siltināta. Ja tā nav dzīvojamā māja, bet, piemēram, atpūtas māja, tad var būvēt. Tā ir arī Ziemeļvalstīs, kur guļbūves ir cieņā gadsimtiem. Tā ir projektētāju atbildība, lai tas, ko ceļ, atbilstu normām,” saka G. Gradovskis un piebilst, ka pēdējo gadiem biroja projekts guļbūves dzīvojamajai mājai izstrādāts pirms četriem gadiem. Tagad pirtis, saimniecības ēkas. Guntis nepiekrīt daudzkārt izska-

nējušajam viedoklim, ka Latvijā atkal sācies celtniecības bums.

“Tas nav jūtams privātmāju būvniecībā. Mūsu birojā ir divi trīs privātmāju projekti gadā, salīdzinot, ka pirms gadiem 15 bija ap 30, tajā skaitā arī ciematos. Privātā būvniecība ir ļoti maza. Daudzi potenciālie pasūtītāji ir prom,” vērtē inženieris, ēku energoauditors, pasīvo māju konstruktors.

Dace un Guntis atzīst, ka aizvien vairāk rīdzinieki, jaunās ģimenes pārceļas uz laukiem. Viņi iegādājas vecas mājas, pamazām atjauno. “Šodien tehnoloģijas ļauj strādāt no mājas. Protams, viensētas modelis tiek pakārtots šodienas dzīves vajadzībām. Līgatnē kāda jauna ģimene iegādājās īpašumu, kurā palikuši piecu ēku pamati,



### Dace Gradovska:

- Diemžēl bieži vien tur, kur nodarbojas ar lauksaimniecisko ražošanu, ainava ir degradēta - pagalmi pilns ar vecu tehniku, jo ikdienā pietrūkst resursu, lai sakārtotu apkārtni.

grib tās atjaunot. Viņi veidos viensētu,” pastāsta arhitekte, piebilstot, ka, braucot pa Latviju, var redzēt tās lauku sētas, kas nodarbojas ar tūrisma un pie dzīvojamās mājas būvē nelielus viesu namiņus, vēl kādu lielāku ēku, pirti.

“Ko un kā celt, ļoti ietekmē būvmateriālu ražotāju aktivitātes, kā viņi kaut ko reklamē. Ja blakus nav speciālista, notiek daudz muļķību. Brīnos par jaunajiem cilvēkiem, kuri par konsultantiem izraugās cilvēkus ar savu domāšanu vai tādus, kuri strādājuši padomju laika būvniecībā. Jāsaprot, ka viss mainās, ir jāiet līdz tehnoloģijām un laikam. Arī Breša zemnieku saimniecības jau ir vēsture, tāpat kā guļbūves. Bet koks ir un paliek, to izmantot vajag, diezēl to negrib. Tā ir padomju laiku domāšana, koku nē, gribam gāzbetonu, keramzītbetonu. Kāpēc? Jauni cilvēki taču ceļo, redz, cik daudz privātmāju būvniecībā izmanto koku. Mums ir tik daudz koka māju ražotāju, bet viņi tikai dažus procentus savu ražojumu pārdod Latvijā,” stāsta G. Gradovskis.

Arhitekte un pašvaldības plānošanas, nekustamā īpašuma un būvniecības nodaļas vadītāja D. Gradovska atgādina, ka būvvalde nevar iejaukties arhitekta idejā, ja kaut ko neaizliedz apbūves noteikumi. “Ir novadi, kur noteikts, ka ciematā jumti ir tikai sarkani. Ja

noteikumos šāda detaļa nav ierakstīta, katrs var izvēlēties, kādā krāsā jumtu grib. Arī noteikts, cik augstu ēku uz noteiktās zemes vienības drīkst būvēt. Savulaik, atbrīvojušies no padomju gadu nastas, katrs gribēja izcelties. Tad arī laukos būvēja lielas mājas, kas neiekļāvās ainavā. Izrādīšanās sāk mazināties,” stāsta D. Gradovska.

Guntis pastāsta, ka, piemēram, braucot pa Zviedrijas laukiem, var redzēt sarkanbaltās mājiņas, arhitektūra tām tāda nekāda, un nevar pateikt, vai māja celta nesen vai pirms simts gadiem. Protams, telpās viss ir mūsdienīgs. “Esam kļuvuši pieticīgāki ar māju lielumu. Sākam domāt, vai vajag, rēķināt, cik tas maksās. Arī interjeros nāk modē ziemeļnieku atturīgums. Tā ir cita domāšana. Tautpīgums. Vācieši ir aprēķinājuši, ka vienam cilvēkam vajag 35 kvadrātmetrus,” bilst Guntis.

Gan jau pienāks laiks, kad ne tikai vecās viensētas atdzims, bet arī vietas, kur stāv sabrukušas fermas, tiks sakārtotas,” saka arhitekte un pastāsta, ka bijusi kādā mājā lauka vidū, tuvumā ne meža, ne upītes. “Saimniece pati izveidojusi apkārtni, lai pa logu redzētu ainavu, kas patīk, katram elementam sētā dodot savu nozīmi. Viensētā dzīves ritmu nosaka ikdiena, bet vai ir laiks apstāties un padomāt, pabaudīt to, kas ir apkārt? Ne jau to, cik reprezentatīvi māja izskatās no ceļa, bet ko redzu pa savu logu, ko izejot pagalmā,” pārdomās dalās Dace. □

“Lejas Liepēri” ir viensēta, uz kuru ved neliels ceļš cauri mežam, garām dažām kaimiņmājām. Apkārt mājai nelieli lauki, mežs, īpašuma stūrī Draudzes ezers. Tuvākie kaimiņi apmēram puskilometra attālumā.

SARMĪTE FELDMANE,  
teksts un foto



■ AR VĒSTURI. “Lejas Liepēros” saimnieki no sabrukšanas izglābuši akmeņu mūru kūti. Tā kalpo gan kā kūtiņa, gan malkas šķūnis.

Saimniece AIJA STRELKOVA stāsta, ka mājas bēniņos balķī iegrebts gadskaitlis - 1908. gads. Saimniecība droši vien veidota agrāk, jo tolaik zemnieki vispirms būvēja saimniecības ēkas, tikai tad māju.

“Māja ir liela, bet kādreiz tā bijusi vēl lielāka, ar verandu un vairākām ieejām, vismaz divām lielām virtuvēm. Kāpnes veda uz otro stāvu. Zem mājas divi pagrabi,” stāsta saimniece. Viņas tēvs māju nopirka 80. gadu beigās. Tā ilgi bija stāvējusi tukša, tikai vienā istabā vasarās varēja dzīvot. Vienā galā jumts draudēja iebukt. Kolhozs istabās bija glabājies graudus un kombinēto lopbarību.

“Pamazām māju atjaunojam. Tēvs atjaunoja maizes krāsni, lai gan maizi necepam,” bilst Aija un atzīst, ka domājusi, vai to vajag, jo aizņem daudz vietas, bet māja liela, un maizes krāsns ir vērtība.

No saimniecības ēkām saglabājusies tikai šķeltu akmeņu kūti. Kolhozā tajā turētas aitas. Ēka ir liela, uz kūtsaugšu bijis uzbrauca-

## Ozolu šalkas un lakstīgalu dziesmas pagalmā

mais ceļš. “Kūtij jumts varēja iebukt. Nomainījām vairākas koka konstrukcijas, uzlikām jaunu jumtu,” stāsta saimniece. Tagad kūti kalpo kā malkas novietne, te vieta arī trušiem, vistām.

Sarp māju un kūti atrodas no akmeņiem būvēts pagrabs. Arī tas atjaunots, dārzeni tajā labi glabājas. Otrā mājas galā bijusi liela,

neapstrādātiem laukakmeņiem celta ēka. Akmeņi palikuši, bet izlīdzinājusies, kaut ko būvēt virsū uzreiz nevar.

“Apmēram 200 metrus no mājas bijusi rija, palikuši mūri. Akmeņi apauguši ar sūnām. Turpat netālu tādā kā nokalnītē bijis liels pagrabs, pirms gadiem vēl bija redzamas ozolkoka durvju ailes,”

nelielā ekskursijā pa “Lejas Liepēriem” ved saimniece.

Mežiņā pārsimts metrus no mājas ir milzīgs akmeņu plakāns virsmu. “Tagad apaudzis ar sūnu, kad sākām te dzīvot, bija pliks. Kad radi sabrauc, visi parasti aiziet līdz akmeņim,” stāsta Aija.

Kūtij abos galos aug ozoli, saimniece lēš, ka tie ir kā zibensnove-

dēji. Arī pie mājas veci ozoli, aug vecas liepas un kļavas, varenas tūjas. “Kādreiz arī mājas otrā pusē, iespējams, bijusi tūja, jo parādās jauni dzinumi. Tās divas ir varenas lielas. Vienai vējā pērn nolūza liels zars, laime, ka neuzkrita uz jumta. Laika gaitā kāds vecais koks nolūzīs. Atbrīvojas vieta, aina katru gadu mainās. Tāpat kā pagalmā,” pārdomās dalās saimniece un uzsver, ka vērtīgākais pagalmā ir koki.

“Tādu koku nav citur. Pavasarī, kad te sāk dziedāt putni, ir neapstrādāti. Mana dviņumā nebija dzirdējusi lakstīgalu. Dzimšanas dienā vēlu vakarā abas sēdējām ārā, sāka dziedāt lakstīgalas, viena, otra, trešā,” atmiņās kavējas Aija un atzīst: “Tā ir mana māja. Mans pagalmā, mežs, zeme. Te jūtos brīva un ne arvienu nav jārēķinās. Vasarā kaut piecos no rīta ej dārzā un ravē. Varu sasaukt suni, cik skaļi gribu. Stīrnas, staltbrīči, mežacūkas apciemo. Kad sabrauc radu bērni, līdz tumsai dzīvo pa āru. Māsas bērni no pilsētas lauzas uz laukiem.” Arī Aijas divi bērni “Lejas Liepēros” novērtē. Mājās ir internets, viss nepieciešamais mūsdienīgai dzīvei.

Aija Strelkova pastāsta, ka bijušas divas mājas “Liepēri”. Vienai vajadzējis mainīt nosaukumu, ātri bijis jāizdomā, viņa izvēlējusies - “Lejas Liepēri”. Vēlāk secinājuši, ka māja atrodas augstāk nekā “Liepēri”, pareizāk būtu bijis “Kalna Liepēri”.

Kādi būs “Lejas Liepēri” pēc gadiem pieciem? Saimniece atzīst, ka noteikti būs uzcēlušies pirtiņu, iztīrījuši kādreiz zemā vietā kolhoza uzpludināto dīķi. “Tā ir mūsu ģimenes mājvieta. Visi četri to veidojam,” saka Aija. □

# Ieskats Straupes pagasta lauku sētās

Straupiete RUDĪTE VASILE izstrādāja maģistra darbu “Nemateriālais kultūras mantojums vietējās teritorijas ilgtspējīgai attīstībai. Pārgaujas novada piemērs”. Apmēram no 400 Straupes pagasta sētām tika apsektas 280.

“Apspekošanas gaitā tika iegūta informācija, kas sniedz pietiekami plašu ieskatu Straupes pagasta iedzīvotāju dzīvēstelpā,” atzīst pētījuma autore.

No apsekotajām 280 mājām apmēram 40 (14%) tika izmantotas kā brīvdienas mājas, desmit (3,5%) bija neapdzīvotas vai izliktas pārdošanai, divas saimniecībās notika saimnieciskā darbība (audzētas aitas, kopts smiltsērķi stādījums), taču dzīvojamās ēkās neviens nedzīvo. Pārējās 230 (82%) dzīvojamās mājās iemītnieki dzīvo pastāvīgi.

No 230 pastāvīgajām mītnēm 120 mājokļus (52%) to iedzīvotāji izmanto tikai naktsmītnē un atpūtai, tas nozīmē, ka māju iedzīvotāji savā sētā nenodarbojas ne ar kādu saimniecisko darbību, tajās nav pat sakņu dārza. Apmēram 25 sētās dzīvo gados vecāki cilvēki, pie kuriem bērni vai mazbērni atbrauc tikai brīvdienās vai arī, kad ierodas uz īsu laiku no darba ārzemēs.

### Saimnieciskā dzīve

94 sētās un ciemata mājās (40%) tiek veiktas saimnieciskās darbības, kas ne vienmēr saistās ar ienākumu gūšanu. Piena lopkopība ir plašāk izplatīta lauksaimniecības nozarē Straupes pagastā. Tomēr ir sētas, kurās pēdējo desmit gadu laikā govīs vairs netur. Pēdējos gados sarucis arī kazu skaits - no 32 kazām 2012. gadā līdz septiņām 2015. gadā (Lauksaimniecības datu centra (LDC) publiskā datu bāze, 2016). Kazu pienu pārstrādei un pārdošanai neizmanto. Toties zīmīgi, ka ir krietni audzis aitu skaits no 241 (2010.) līdz 629 (2015.). Cūkas tur reti, lai gan pagastā vēl bija 43 cūkas (LDC, 2016).

“Saimnieciskā darbība notiek, ir saglabātas tradicionālās nodarbes. Daudz tiek darīts pašu pārtikas nodrošināšanai vai arī vienkārši tāpēc, ka tā pierasts. Tas netiek uztverts kā vērtība, lai gan padara skaistu un dzīvu lauku vidi. Taču šīs nodarbes varētu izmantot dažādā saimnieciskajā darbībā, ieskaitot tūrismu. Ja ņem vērā, ka vairāk nekā puse novada iedzīvotāju ar produktu ražošanu nenodarbojas, viņi ir potenciālie produkcijas pircēji. Tāpat nepietiekami novērtētas ir prasmes veikt mājas, saimniecības ēku remontu, krēslu, nojumju izgatavošanu,” vērtē R. Vasile.

### Sakņu dārzs – goda lieta

Liela vērtība sētās, kurās mīt pastāvīgie iedzīvotāji, ir sakņu un puķu dārzs. Tādu no 94 mājām, kurās veic saimniecisko darbību, ir lielākajā daļā (ap 65% – 70%). Lai gan ir tendence dārzā audzēt kaut ko īpašu, arvien biežāk, salīdzinot ar agrākajiem gadiem, dārzos sāk parādīties tradicionālie lauku ziedi. Savukārt sakņu dārzos raksturīga noteikta shēma dobjū izvietojumā un stādījumos. Ar dažādajām dārzena un garšaugu lapu formām sakņu dārzs iegūst īpašu skaistumu, un, kā pārlicinājusies R. Vasile, sakņu dārzs noteikti ir viens no skaistākajiem objektiem lauku mājās.

“Ja, palūkojoties uz dzīvojamo ēku, dažkārt var pamanīt, ka saimniekiem nav naudas jumta nomaiņai, apmetuma un krāsojuma atjaunošanai, tad sakņu dārzs, kura skaistums atkarīgs tikai no pašu darba, vienmēr ir ļoti pārdomāts

un rūpīgi apkopts. Tīrs sakņu dārzs bez nezālēm ir goda lieta, tas ir kā apliecinājums - te mīt laba saimniece. Sakņu dārza ierīkošana un kopšana noteikti ir vērtējama kā tradīcija,” stāsta straupiete un piebilst, ka tāpēc ir pilnīgi saprotami - laukos sabiedriskā dzīve piekļūst maijā, kad ir sēšanas un stādīšanas laiks.

### Dīķis, pirtiņa, klētiņa - atpūtai

Raksturīga lauku sētas sastāvdaļa ir dīķis. Tas bija apmēram pie 20 mājām. Viensētās, nedaudz atstatu no saimniecības ēkām, joprojām tradicionāli atrodas neliela lauku pirtiņa, lielākoties tā ir rūpīgi saglabāta celtnē no pagājušā gadsimta 20.-30. gadiem. Pēdējos gados tiek būvētas arī jaunas, pētījuma autore Straupes pagastā pamanīja četras.

“Pašu spēkiem tiek atjaunotas klētiņas un pielāgotas jaunai funkcijai. Tās tiek veidotas par nelieliem saietu namiem ar garu galdu un soliēm. Guļbaļķu klētis parasti atjauno savām rokām. Tāpat vairākās sētās āra atpūtas stūris ir iekārtoti saimnieka paša celtā nojumē, kur atrodas viņa darinātie koka krēsli, galdi, un netālu iekārtoja ugunsgrābi,” stāsta R. Vasile un uzsver, ka tā tiek tur-

pināta tradīcija, ka vīrietim ir pienākums mājās veikt koka darbus.

### Karogs pagalmā

Karoga mastu veido un karogu pie mājas ikdienā biežāk izliek tie, kas mājās sākuši saimniekot nesen, jo īpaši tie jaunie saimnieki, kuri atgriezušies Latvijā pēc garāka ārzemēs pavadīta laika. Citās mājās karoga mastu izlikšanu saista ar sētas sakoptību. “Kādā no vecajām mājām, kurā jaunā paaudze sakopusi pagalmu un dārzu, saimnieks paveikto novērtēja: “Šogad beidzot ir sajūta, ka var uzlikt karoga mastu.” Biežāk gan bija dzirdama atruna: “Mums vēl nav tik skaisti, lai uzvilktu karogu,”” iespaidos dalās Rudīte Vasile.

### Ko darīt ar atkritumiem

Tā aizvien ir problēma, un darāmā daudz. “Ne viens vien, kurš nesen iegādājies lauku īpašumu, sūdzējās par atkritumu milzīgo apjomu, kas atrasti vai ik uz soļa. Cilvēki stāstīja, ka pirmo pusgadu to vien darījuši, kā tīrījuši pagalmu un dārzu. Diemžēl ir arī tādi, kuri joprojām atkritumus norok privātajā zemē vai arī blakus upes krastā. Kādās mājās uz jautājumu, kur liekat atkritumus, stāstīja, ka pagalmā esot tāda *bočka*, kurā visu sadedzina, bet stiklam esot bedre dārza galā. Atliek cerēt, ka divos gados, kas pagājuši kopš apsekojuma, situācija kaut nedaudz ir mainījusies,” pārdomās dalās R. Vasile un atzīst, ka daudzās sētās ir izzudusi tāda kultūrvēsturiska tradīcija kā bioatkritumu kompostēšana. □

### KAS TRAUCĒ DZĪVOT VIENSĒTAI?

- Tu vēlies mani uzpucēt un grībi, lai esmu gluda, taisna un eiroremontēta.
- Tu izžāģē manus vecos kokus.
- Tu cīnies par gludu mauriņu, kurā zudis viss dabiskais.
- Tu izdzenā putnus un sikspārņus.
- Es zinu, tu grībi kā labāk, bet mīklī apstājies, ieklausies un novērtē to, ko dod daba.

(Projekts “Ainavas runā. Dabas daudzveidība Latvijas ainavās”)